

Nr 3.

Ankom till Riksdagens kansli den 18 februari 1913 kl. 3,30 e. m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, angående herr Åkerlunds motion, nr 99, angående styckning till småbruk av viss till ekklesiastika boställen hörande mark.

I motion inom Andra kammaren, nr 99, har herr *Åkerlund* hemställt, att Riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga erforderliga åtgärder, för att inägojorden jämte nödig skog och betesmark å de ekklesiastika boställena, innan dessa av församlingarne hinna förses med dyrbar åbyggnad, må, utan vidlyftiga omgångar, kunna uppdelas och försäljas till lämpliga småbruk.

Till stöd för denna hemställan har motionären anfört följande.

För en var, som med småbrukarerörelsens främjande avsett att i allt större utsträckning söka åstadkomma och vidmakthålla en talrik, bofast och självständig jordbrukarebefolkning, torde det stå ganska klart, att detta mål näppeligen kan nås, som det nu i de flesta fall går till.

Motionen.

Jorden för småbruken, jämte erforderliga byggnader å dessa, ställer sig alldeles för dyr, tack vare till mycket stor del det ocker på denna goda rörelse, företagsamma personer igångsatt, och i följd därav bliva jordarealerna i allmänhet alldeles för små för beredande av självständig bärkning.

Det är förvisso inga enstaka fall, där ganska underhållig, illa skött jord med därtill hörande nödiga byggnader å nybildade småbruk på rama landsbygden i mellersta Sverge står innehavarna till 1,000—1,400 kronor pr hektar, ja än mera, ehuru där knappast en pinne skog finnes, utan till och med vedbrand måste köpas, och detta på samma gång det verkliga

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 13 saml. 4 avd. 3 häft. (Nr 3). 1

värdet för åker å äldre välskötta hemman å samma orter ej uppgår till mer än 500—600 kronor pr hektar, ehuru då även i regeln riklig tillgång såväl på betesmark som skogs fång finnes.

De åsikter, som understundom kommit till synes därom, att småbrukare i allmänhet ej böra tillgodoses med större jordarealer, än att de för sin utkomst skola nödgas söka arbetsförtjänster utom hemmen, kan jag ej gilla, ty för verkliga jordbrukare erfordras väl, att de städse kunna arbeta å sina lägenheter, därest dessa skola bliva väl hävdade och den hemkänsla, man hoppas de skola skänka sina ägare, bliva verklighet. Dessutom är det ej under alla tider, som arbetsförtjänst kan påräknas i närheten av hemmen, och skola mindre jordbrukare nödgas i aflägsna bygder söka sitt bröd, så blir det allt ringa glädje med hemmet, vilket dock väl främst skulle fästa dem vid fosterlandet.

Enligt mitt förmenande är det av största vikt att tillse, huruvida icke — utan några som helst våldsamma åtgärder — jordvärdet för köpare av småbruk kan nedbringas till normala pris och därigenom åtminstone i någon mån det ofta oblyga ocker, vinningslystnaden driver på småbrukarerörelsen, stävjas.

Förutom statens jordbruksegendomar, om vilka beslut i anledning av min motion nr 134 fattades under sistlidne riksdag, finnas inom kort tillgängliga de ecklesiastika boställena, vilkas i allmänhet förmånliga lägen och underhålliga jordbruksbyggnader särskilt ägna dem för uppdelning i mindre jordbruk.

Även om dessa boställen skulle upplåtas till småbruk på mycket goda villkor, komma dock ganska visst kommunerna i allmänhet ej att lida skada därav, emedan åbyggnaderna å en mycket stor del av dem — säkerligen å flertalet — sådana de nu befinnas, alls icke lämpa sig för tidsenligt jordbruk och därför helt säkert skulle komma att betunga ett stort antal kommuner med så stora kostnader för ny- och ombyggnad, att de betingade arrendeavgifterna knappast skulle förslå till gäldandet av räntor och avskrivningar ens å dessa kostnader, än mindre till någon ersättning för jorden.

Vid enligt äldre metoder bebyggda gårdar inom mellersta och norra delarne af landet plägar ofta det för blivande småbruk lyckliga förhållandet råda, att de gamla husen bereda riklig tillgång på gott timmer för nya byggnader.

Mot de ecklesiastika boställenas uppdelning i småbruk lär nog den invändningen kunna göras, att det ännu ej är avgjort, vilka av dem rätte-

ligen böra anses tillhöra kronan och vilka böra vara kommunernas egen-
dom, samt att, vid försäljning av sådana, den kommunerna vid senaste
prästlöneregleringen tillförsäkrade avkomsten från dessa boställen skulle
gå om intet.

Sådana farhågor böra dock, enligt mitt förmenande, alls icke få för-
hindra dessa boställens uppdelning i småbruk, för så vitt detta annars
finnes lämpligt, eftersom kommunernas rätt väl kunde tillgodoses, därest
försäljningsbeloppen fonderades och kommunerna ur en sådan fond erhöle
ersättning ej mindre för de boställen, vilka utrönas bort tillhöra dem, än
även för den avkomst från de nuvarande prästgårdarne, de blivit till-
försäkrade.

Naturligtvis borde vid försäljning av prästgårdar erforderlig mark för
bostadsboställen undantagas.

Givetvis bör väl kronan mot skälig ersättning övertaga alla större
skogskomplex å ifrågavarande boställen eller ock dessa skogar avsättas till
sockenallmänningar.

De farhågor, man hyser för att till billigt pris upplåtna småbrukare-
lägenheter skulle kunna bli föremål för spekulation och jobb, synas mig
i de allra flesta fall obefogade, ty bli småbruken väl bebyggda, uppod-
lade och hävdade, komma de i regeln att stå i så höga värden, att speku-
lationen förvisso ej vänder sig åt det hållet, för så vitt lägenheterna ej
komma i närheten av järnvägsknutar, industriella anläggningar och möj-
ligen även andra platser, varest byggnadstomter vore begärliga, och där så
blev förhållandet, vore väl knappast rätt förneka en småbrukare att för-
tjäna en slant likaväl som ägare av kanske omedelbart intill hans ägor
belägen mark. Dock borde väl för sådan upplåtelse av jord från här
ifrågavarande småbruk tillåtelse böra utverkas under ett visst antal år från
det småbruket förvärvades, på det icke det egentliga ändamålet med det-
samma blott i spekulationssyfte må förfelas.

Att anföra vad som försiggått i Norrland såsom ett varnande exempel,
synes mig orimligt, ty där var det visst icke jordbruken, utan de till dem
lagda ofantliga skogsarealerna, som lockade spekulatören att efter bästa
förmåga göra slut på den självständiga bondeklassen.

Mot den åtgärd, jag här vågat ifrågasätta för främjandet av små-
brukarerörelsen, kan ju ock den invändningen göras, att därigenom de nu-
varande arrendatorerna å egendomarne skulle bli husvilla, men ej heller
denna farhåga synes mig böra få utgöra skäl för denna, enligt mitt för-
menande, viktiga frågas fall, helst de nuvarande arrendatorerna väl främst

böra sättas i tillfälle att förskaffa sig småbruk, om de så önska, eftersom de redan äga nödiga inventarier och i många fall kunna förskaffa sig nödigt rörelsekapital genom försäljning av vid småbruket överflödiga sådana.

Historik.

Frågan om försäljning av till de ecklesiastika boställena hörande jord har vid flera tillfällen varit föremål för Riksdagens behandling, bland annat i samband med frågan om prästerskapets lönerreglering och antagandet av ecklesiastik boställsordning.

1908 års Riksdag.

Vid 1908 års riksdag väcktes med anledning av Kungl. Maj:ts proposition (nr 88) med förslag till lag om reglering av prästerskapets avlöning m. m. flera motioner, avseende försäljning i större eller mindre utsträckning av den ecklesiastika boställsjorden.

I motion inom Första kammaren (nr 57) hemställdes, att till § 6 i Lagen om reglering av prästernas löner måtte fogas en punkt 5 av bland annat det innehåll, att, om hinder mötte för jordbrukets utarrendering och vederbörande församling och boställsinnehavare vore ense om fördelen av boställets försäljning, lönerregleringsnämnden skulle tillse, om jordbruksandelen med till bostället hörande skog lämpligen kunde från bostället avskäras och försälas, samt till Kungl. Maj:t ingå med framställning om tillstånd till sådan försäljning.

I motion inom Andra kammaren (nr 88) hemställdes om åvslag å Kungl. Maj:ts proposition samt om skrivelse med begäran om nytt förslag, byggt på bland annat den grund, att de ecklesiastika boställen, som vore förenade med jordbruk, skulle försälas och de därför inflytande medlen avsättas till en fond för prästerskapets avlöning.

Till stöd för denna hemställan anfördes, att man, oaktat de obehag av flera slag samt kostnader för syner och dylikt, som skulle bliva förknippade med boställenas utarrendering, icke heller torde kunna förutsätta att därigenom få så stor avkastning till prästens avlöning, som om boställsjorden med tillhörande skog försålles och av därför inflyttna medel en fond bildades. Motionären förbisåg ingalunda, att allvarliga anmärkningar kunde framställas mot förslaget att försälja de ecklesiastika boställsjordarna, då dessa kunde vara av väsentligen olika natur. Men dels hade man anledning antaga, att den pågående utredningen rörande den saken i de flesta fall skulle bringa klarhet därutinnan, dels torde den omständigheten, att dessa jordar på olika sätt tillkommit, icke få öva allt för stort inflytande på frågans bedömning. Ty om jorden vore upplåten av staten eller församlingen eller ock donerad av enskild person, så vore den dock upp-

låten för ett bestämt ändamål och till förmån för en viss institution. Och så länge denna institution funnes kvar, och boställsjorden användes till dess befrämjande, även om det skedde under andra former än de ursprungliga, torde däremot icke med skäl kunna göras några mer avsevärda anmärkningar. Vanskligare bleve frågan rörande de boställsjordar, som upplåtits för att bereda vissa församlingar lättnader i dem åliggande bördor för prästerliga och kyrkliga ändamål. En lösning vore ju, att försäljningsmedlen bokfördes och redovisades för respektive församlingar. Men därom vågade motionären icke framställa något särskilt förslag, utan borde den frågan göras till föremål för utredning.

Riksdagens särskilda utskott nr 1 anförde beträffande frågan om försäljningen, att utskottet icke fann en dylik åtgärd välbetänkt. Visserligen vore det obestridligt, att genom försäljning en tillfällig fördel understundom skulle kunna beredas pastoratet eller dess prästerskap. Å andra sidan vore det ju en av erfarenheten alltjämt bekräftad sanning, att jordvärdet hade tendens att stiga, en tendens, som ej sällan mycket påtagligt framträdde i verkligheten. Men den förmån, som vunnes genom värdestegring å ecklesiastisk jord, borde enligt utskottets förmenande icke komma någon annan till godo än kyrkan, som ju måste vara beredd att med ökade tillgångar möta växande anspråk på utvecklingen av hennes verksamhet.

Förslaget till lag angående prästerskapets löner m. m. förföll vid denna riksdag på grund av kamrarnas olika beslut.

Vid 1909 års riksdag föreslog särskilda utskottet nr 1 med anledning av väckta motioner, att till Kungl. Maj:ts proposition (nr 39) med förslag till lag om reglering av prästerskapets avlöning m. m. måtte i mom. 2 av 4 § göras ett tillägg av innehåll, att, om bostadsboställe vore med hänsyn till boställshavarens tjänsteverksamhet olämpligt beläget, eller om bostadsboställe tillhörigt område på grund av avlägsen belägenhet i förhållande till boställets övriga ägor eller i följd av andra omständigheter antoges kunna försälas med fördel, löneregleringsnämnden måtte göra framställning om försäljning i förra fallet av hela bostället och i senare fallet av viss del därav. Avsåge försäljningen ett eller flera till bostället hörande områden, borde emellertid nämnden taga i övervägande, huruvida en dylik åtgärd kunde bli till men för den återstående boställsdelen, t. ex. därigenom att det jordbruk, som dittills bedrivits å bostället, skulle förlora förutsättningarna för att vidare kunna med framgång idkas, eller därigenom att prästbostadens trevnad kunde störas genom det alltför nära grannskapet till ett på det försålda området uppväxande samhälle. Vore olägenheter

1909 års Riksdag.

av sådan art att befara, borde naturligtvis nämnden icke ifrågasätta avytt-
rande från bostället av något detsamma tillhörande område.

Även vid denna riksdag förföll ifrågavarande lagförslag på grund av
kamrarnas olika beslut.

1910 års Riks-
dag.

Då frågan om prästerskapets avlöning vid 1910 års riksdag äntligen
erhöll sin lösning, infördes i det antagna förslaget till ecklesiastik boställ-
ordning, av Kungl. Maj:t sedermera utfärdad den 9 december 1910, föl-
jande bestämmelser angående eventuell försäljning av prästboställen. Bo-
ställsordningens § 62 erhöll följande lydelse:

»Är prästgård med hänsyn till boställshavarens tjänsteverksamhet olämp-
ligt belägen, eller kan eljest på grund av särskilda omständigheter boställe
eller del därav ej för sitt ändamål bibehållas utan synnerlig olägenhet
eller mot skälig avgift utarrenderas, må boställe eller del, varom nu är
sagt, efter Konungens beprövande utbytas mot annan fastighet eller ock
försäljas. Lag samma vare, där löneboställe eller del därav till följd av
belägenhet i eller invid stad eller stadsliknande samhälle kan med syn-
nerlig fördel styckas till tomter.

Giver Konungen tillstånd till utbyte eller försäljning, ankomme ock
på Konungens prövning, huruvida i anseende därtill, att boställets avkomst
helt eller delvis ingått till kyrkofonden, för detsamma betingad mellangift
eller köpeskilling eller någon del därav skall överlämnas till nämnda fond.»

1911 års Riks-
dag.

I motion inom Andra kammaren (nr 17) vid 1911 års riksdag
hemställde herr Åkerlund, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t
anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida icke den odlade
och för odling tjänliga marken å de kronans jordegendomar, vilka ej i an-
ledning av särskilt dyrbara byggnader, omedelbart grannskap till större
städer eller av annan särskild orsak borde bibehållas i statens hand, samt
å de ecklesiastika boställena skulle bereda landet vida större gagn, därest
desamma, jämte för ändamålet erforderlig skogs- och betesmark, där sådan
funnes tillgänglig, i mån dessa egendomar bleve lediga från nuvarande
arrendatorer och den nyss beslutade prästlöneregleringen trädde i kraft,
uppdelas i småbruk samt mot billigt pris och på lämpliga villkor försäl-
des till mindre bemedlade personer, vilka önskade ägna sig åt jordbruk och
funnes lämpliga därför, men i saknad av nödiga medel ej såge sig i stånd
därtill, och att Kungl. Maj:t efter verkställd utredning för Riksdagen täck-
tes framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning.

Jordbruksutskottet, till vilket denna motion remitterades, anförde
beträffande de ecklesiastika boställena, att den föreliggande framställningen

icke för det dåvarande borde föranleda någon åtgärd. Efter att hava citerat § 62 i den ecklesiastika boställsordningen, fortsatte utskottet:

Fråga om försäljning av de ecklesiastika boställena i större utsträckning, än som enligt nyssberörda stadgande finnes medgivet, torde måhända i framtiden komma att uppstå. Då emellertid beslut om berörda fastigheters disposition så nyligen fattats, anser sig utskottet icke kunna förorda bifall till motionärens förslag om utredning, huruvida ej nämnda beslut redan nu bör ändras.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

I avgiven reservation yrkades, att Riksdagen måtte anhålla om utredning, i vilken omfattning upplåtelse av jord till småbruk och bostadslägenheter från kronans egendomar lämpligen kunde äga rum.

Första kammaren biföll utskottets yrkande, medan däremot Andra kammaren biföll reservationen. Frågan hade sålunda förfallit.

Vid 1912 års riksdag väckte samme motionär en motion (nr 134) i ^{1912 års Riksdag.} väsentligen enahanda syfte som den vid 1911 års riksdag väckta.

Jordbruksutskottet, till vilket motionen hänvisades, förklarade sig i huvudsak dela den av 1911 års jordbruksutskott uttalade uppfattningen i ämnet och erinrade dessutom bland annat om att Riksdagen år 1912 i anledning av två särskilda inom Riksdagen väckta motioner beslutat att i skrivelser till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes dels taga under övervägande, huruvida icke de hinder, som för närvarande mötte mot att under löpande arrendetid från prästerskapets löneboställen avsöndra lägenheter, skulle kunna undanröjas, dels ock verkställa utredning, huruvida ej på framställning eller efter medgivande av arrendator eller dennes rättsinnehavare försäljning av kronans jordbruksdomäner eller delar av sådana måtte kunna ske jämväl under löpande arrendetid.

Utskottet anförde vidare, att, när det med Riksdagens omförmälda skrivelser avsedda syftet att möjliggöra försäljningar under löpande arrendetid av jord till egna hem från kronans jordbruksdomäner och de ecklesiastika boställena blivit förverkligat, ökat upplåtande av kronojord till småbruk syntes kunna ske i sådan utsträckning, att behovet av mark för dylikt ändamål i de trakter, där kronoegendomar och ecklesiastika boställen vore belägna, enligt utskottets mening bleve fullt tillgodosett.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

I avgiven reservation yrkades bifall till det beslut, Andra kammaren

fattade vid 1911 års riksdag, och motiverades detta yrkande därmed, att det måste anses för egnahemsrörelsen i hög grad önskvärt, att ett inventarium upprättades över den kronojord, som under en viss tids period, exempelvis tio år, med fördel kunde upplåtas till mindre jordbruk, och en sådan inventarieförteckning på ett kraftigt sätt skulle bidra till att förebygga eller minska den under de senare åren allt tydligare framträdande tendensen till en oskäligen prisstegring å den för egnahemsspekulanter tillgängliga jorden.

Första kammaren biföll utskottets yrkande, Andra kammaren däremot reservanternas, och hade frågan därmed förfallit.

*De ecklesiastiska bostäl-
lenas omfattning
och värde.*

I prästlöneregleringskommitténs betänkande uppgives, att arealen av prästerskapets boställen uppgick till sammanlagt 360,454.93 har, därav åkerjord 64,296.26 har och ängs-, betes- och skogsmark samt torvmosse tillsammans 296,158.67 har. I denna areal ingå icke stom-, annex- eller mensalhemman och andra löningsjordar.

Taxeringsvärdet år 1896 uppgavs av prästlöneregleringskommittén för boställen med jordbruk till sammanlagt 45,515,800 kronor, för boställen utan jordbruk till inalles 2,583,200 kronor och för stom-, annex- eller mensalhemman och andra löningsjordar till sammanlagt 10,731,600 kronor. För alla ecklesiastiska boställen sammanförda uppgick sålunda taxeringsvärdet år 1896 till inalles 58,929,600 kronor.

Enligt Bidrag till Sveriges officiella statistik U) Kommunernas fattigvård och finanser uppgick taxeringsvärdet av de ecklesiastiska boställena och därmed jämförliga fastigheter (det övervägande flertalet fastigheter äro prästboställen) i rikets samtliga kommuner år 1910 till 73,987,549 kronor, därav för landskommunerna ensamt 59,579,949 kronor. Det torde här böra anmärkas, att såväl de av prästlöneregleringskommittén meddelade som de i Sveriges officiella statistik upptagna taxeringsvärdena avse ifrågavarande boställen *inklusive åbyggnader och bostadshus*.

*Utskottets yt-
rande.*

Utskottet delar till fullo motionärens uttalade uppfattning angående önskvärdheten av att från statens sida åtgärder vidtagas för att tillräcklig och lämplig jord måtte på rimliga villkor stå dem till buds, som vilja förskaffa sig sådan för bildande av småbruk. I detta avseende kan utskottet instämma i de uttalanden, som inom jordbruksutskottet gjorts vid liknande frågors behandling vid 1911 och 1912 års riksdagar.

Sedan senaste riksdag har emellertid Kungl. Maj:t den 10 juni 1912 tillkallat särskilda sakkunniga, den s. k. kronolägenhetskommissionen, med

uppdrag att verkställa utredning av frågan om upplåtelse av kronojord till egna hem. Härvid skall, enligt vad utskottet inhämtat, hänsyn tagas även till frågan om jordupplåtelser från de ecklesiastika boställena. Kungl. Maj:t har härmed tillmötesgått den önskan, som Andra kammaren vid 1911 och 1912 års riksdagar i enlighet med av reservanterna inom jordbruksutskottet gjorda yrkanden uttalat.

Då sålunda frågan om upplåtelser av kronojord i hela dess omfattning för närvarande är föremål för utredning, har utskottet redan av detta skäl icke ansett sig kunna tillstyrka motionärens vittgående yrkande, vilket innebär, att Riksdagen skulle bemyndiga Kungl. Maj:t att »utan vidlyftiga omgångar» låta uppdelas och till lämpliga småbruk försälja hela den å ecklesiastika boställen befintliga inägojorden jämte nödig skog och betesmark. Försäljning torde för övrigt kunna ske först i samma mån som gällande lönekonventioner utlöpa och den nya prästlöneregleringen träder i kraft. Härtill kommer, att äganderätten till boställena är omtvistlig och motionärens förslag beträffande tillgodoseendet av kommunernas rätt icke synes utskottet tillräckligt effektivt.

För Riksdagen torde det så mycket mindre vara anledning att begära en hastig styckning och försäljning av prästboställenas jord, som Riksdagen därigenom skulle begära ett föregripande av den pågående utredningen i den mån densamma avser att undersöka och fastställa de lämpligaste och för olikartade förhållanden bäst passande upplåtelseformerna. Faran för spekulation, om prästboställena, utan att några som helst betryggande garantier vidtoges, styckades och försåldes, torde ej heller vara så obetydlig, som motionären anser.

I motionärens yrkande framhålles, att de ecklesiastika boställena böra uppdelas och försäljas, innan dessa av församlingarna hinna förseas med dyrbara åbyggnader. Utskottet vill erkänna olämpligheten av att dyrbara och stora åbyggnader uppföras på boställen, som sedan eventuellt kunna komma att uppdelas i smärre lotter. Under den tid nuvarande lönekonventioner gälla, torde dock intet kunna göras för att förhindra fullföljandet av ett i laga ordning fattat beslut om nybyggnad. I samma mån åter, som den nya lönerregleringen träder i kraft, upphör församlingarnas byggnadsskyldighet i fråga om andra byggnader än bostadshusen för prästerskapet. I regel torde också numera vid byggnadsskyldighetens fastställande hänsyn tagas till det förhållandet, att lönekonventionerna på många håll inom kort utlöpa.

Under hänvisning till att den av Andra kammaren med anledning av
Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 13 saml. 4 avd. 3 häft. (Nr 3). 2

herr Åkerlunds ovannämnda motioner vid 1911 och 1912 års riksdagar begärda utredningen om kronojords upplåtelse till egna hem redan blivit av Kungl. Maj:t igångsatt och med åberopande av det som ovan anförts, får utskottet hemställa,

att herr Åkerlunds förevarande motion icke måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 februari 1913.

På utskottets vägnar:

RICKARD SANDLER.

I detta ärendes slutbehandling hava inom utskottet deltagit: herrar Sandler, Bäckström, Andersson i Hägelåkra, Leksell,* Olsson i Åsen, Sjöberg, Westlund, Lithander, Nilsson* i Kristianstad och Rosenquist.

* Har icke närvarit vid utlåtandets justering.